

JAKAB ATTILA

LASSÚ VÍZ

A katolikus egyházban most zajló folyamatok a közhi-delemmel ellentétben nem Ferenc pápa megválasztásával, hanem korábban kezdődtek. Már II. János Pál (†2005) utolsó éveiben érzékelhetővé vált az a törésvonal, amely az egyház jövőjéért ténylegesen aggódókat szembeállította a kialakult rendszer változatlan fenntartásában érdekeltek körével. Mindez alapvetően a Kúria berkeiben zajlott, ellenben a konfliktusok ténye napvilágra került (lásd Discepoli di verità, A beteg pápa árnyékában. II. János Pál pápa nómenklatúrájának visszásai, Debrecen, 2003).

Ferenc pápa megválasztása valójában egy folyamat része és következménye, amely egyben az erőviszonyok elmozdulását, megváltozását is tükrözi. Magyarországon – sok minden más, a nemzetközi térben zajló történésekhez hasonlóan – mindez azért hat az újdonság erejével, mert hazánkban valójában alig van odafigyelés arra, ami a világban történik. Ez még hatványozottabban igaz az egyházi/vallási kérdéseket illetően, aminek a magyarázata banális: az ismeretek hiányában keresendő. Az újságíró társadalom nem tehet arról, hogy ma Magyarországon nincsen intézményes hely, ahol az összefüggésekre hangsúlyt fektető, színvonalas egyetemes vallástörténeti/vallástudományi ismeretekre tehetne szert. Hazai viszonylatban a vallástudomány megrekedt Mircea Eliadénál, és az ő – ma már egyre kétesebb értékű – munkásságánál. Egyben ki is merül az erre a „tudományos” alapra épülő/építhető néprajzban (népi vallásosság, sámánizmus) és vallásfilozófiában. Elsősorban azért, mert mindez jól összegeyzethető a teológiával.

2005-ben a következőket írtam: „Joseph Ratzinger, teológus és bíboros, 24 éven keresztül a Hittani Kongregáció prefektusa, 2005. április 19-én lett Róma 265. püspöke, és egyben a Római Katolikus Egyház feje – vagyis pápa. Gyors megválasztása mindenképp azt bizonyítja, hogy a katolikus egyházban ma már nincsenek erőviszonyok – a vezetést egyértelműen a keményvonalas, a hagyományt sajtáságosan és tekintélyelvűen értelmező konzervatív irányzat (illetve az Opus Dei) uralja.” (Jakab A., „Nursiai Szent Benedektől XVI. Benedekig”, Egyházforum 20 (6. új) évf., 2005/2, 5. old.).

XVI. Benedek már első beszédeiben világosan meghatározta, hogy pápaként ő birtokolja a tanítói (2005. május 7) és a kormányzói tekintélyt és hatalmat (2005. május 15). Ezzel szemben valójában semmin nem sikerült urrálennie, mert a szellemileg és fizikailag fokozatosan leépülő II. János Pál utolsó éve alatt a Vatikánban önálló és önjáró hatalmi al-struktúrák épültek ki. Benedek pápa még arra is rákényszerült, hogy a Kúriát kellett védelmeznie, ahelyett hogy a Kúria segítette volna őt a kormányzásban. Regnálása alatt tehát az egyház válsága tovább mélyült (2006: regensburgi beszéd; 2009: Williamson ügy; 2010: pedofília). A vatikáni központi

hivatalokban eluralkodott a valóság nem érzékelése, az intolerancia, a gyűlölködés, a becstelenség, illetve a különböző érdekcsoportok könyörtelen hatalmi harca. Mindezt tetézte a – geopolitikai fogalmakkal jól megragadható, hatalomgyakorlási és szellemiségi szempontok által is meghatározott – centrum és periféria/perifériák között is egyre nyilvánvalóbbá váló (teológiai, etikai, egyházkormányzati) problémák felhalmozódása. Ugyanakkor a „világgal” is megsokasodtak a konfliktusok. Ezeknek kezeléséhez a vatikáni apparátus alkalmatlannak bizonyult; és ráadásul Benedek pápa nélkülözte elődje karizmatikus személyiségét. A kegyelemdőfést a Vatileaks-botrány (lásd G. Nuzzi, Őszentsége XVI. Benedek titkos iratai, Pécs, 2013) adta meg (amely időközben gyakorlatilag elült, nincs semmiféle folytatása!).

A katolikus egyház egy olyan piramidális vertikálitásban felépülő hierarchikus rendszer, amelyet az engedelmesség határoz meg, és tart össze. Merő illúzió, hogy alulról meg lehet(ne) reformálni. Egy ilyen rendszert csak maga a csúcsvetés képes (át)alakítani, hiszen az egyházban a pápa politikai és spirituális teljhatalommal rendelkezik. Ezért is döntő és meghatározó az irányító döntéshozók humán minősége. Fontos lecke mindazoknak, akik napjainkban gözerővel dolgoznak a humán- és társadalomtudományok leépítésén és elsilányításán.

XVI. Benedek pápa nagysága abban rejlik, hogy képes volt szembenézni a személyes kudarccal, és levonni a tanulságokat. Páratlan bátorsággal meglépte az elképzelhetlent: lemondott! A bíborosi kollégium pedig felismerte, hogy egyedül egy „kívülről” érkező (vagyis a kúriális rendszeren kívülálló) pápa rendelkezhet csak azzal a mozgástérrel (a személyes kötődésektől való mentességgel), aki a falhoz szorított egyházat új pályára állíthatja. Bergoglio latin-amerikai jezsuita bíboros megválasztása egyértelműen annak a bizonyítéka, hogy az egyház rendelkezik a megújuláshoz elengedhetetlen humán erőforrásokkal. Sőt. Egy kielezett válsághelyzetben a csúcsvetés képes volt az intézményrendszer érdekét mindenek fölé helyezni.

Ma már egyértelmű, hogy XVI. Benedek a változás érdekében mondott le; azért a változásért, mely Ferenc pápával kétséget kizáróan garantált. Dőreség lenne azonban azt hinni, hogy ebben az egész folyamatban neki nem volt meghatározó szerepe.

Ferenc pápa, aki a mondhatni „rivális” rend alapítójának nevét vette fel, már első, egyszerűséget és közvetlenséget sugalló fellépésével jelezte, hogy új szellemiséget visz a Vatikánba. Az elmúlt időszak pedig azt tanúsítja, hogy módszeresen és következetesen ennek meghonosításán, megszilárdításán fáradozik. Ehhez próbál olyan embereket választani, akikkel vízióját megvalósíthatja. Általánosságban elmondható, hogy egy olyan egyházban gondolkodik, amelyik már nem az Opus Deinek a gazdasági, pénzügyi és politikai hatalmasságok befolyásolásának és döntéshozói gócpontokba való beépülésének stratégiáját követi, hanem a globalizmus és a neoliberalizmus által az útszélén hagyott szegények, kismizettek,

elnyomottak mellé áll, mérsékeli a pompát és a külsőségeket. Ennek az egyházfelfogásnak kulcsszavai az egyszerűség, a mértékletesség, az empátia, a szegények felkarolása, a társadalmi igazságosság hangsúlyozása és szorgalmazása.

Ferenc pápa egy olyan argentin katolikus egyházból érkezett Rómába, amely elsősorban a „nép egyháza”. Ő bíborosként is mindig közel élt a néphez; azokhoz, akiknek „nincs szavuk”. Személyiségét nem a (tévedhetetlen) főpapi mivolt, hanem az (esendő, tévedéseknek kitett) emberi lét tudata határozza meg. Ebből kifolyólag pápaságát nem annyira hivatalként, a hatalom csúcsaként, hanem sokkal inkább szolgálatként fogja fel. Nem uralkodó, hanem lelkipásztorkodó egyházban gondolkodik. Önmagát elsősorban Róma püspökeként határozza meg, mert történetileg ebben gyökerezik a pápaság, valójában a nyugati (a késő antikvitás idején a latin) kereszténység pátriárkai tisztsége. Az egyenlők között az első apostoli szék (Róma) tekintélye ugyanis nem azonos a mindenek és mindenki fölött álló irányító hatalommal. Az előbbi jövőbe mutató ókeresztény hagyomány; míg az utóbbi egy történeti fejlődés hozadéka, ami túlléphető. Egy globalizált, átalakuló, válságokkal küszködő és folyamatosan kihívásokkal szembesülő véges (!) világban a katolikus egyház jövője a decentralizációban, a szubsidiaritásban, a klerikális hatalmi struktúrák legalább részleges leépítésében, a laikusoknak az egyház életébe és menedzselésébe történő aktívabb bevonásában (lásd Ferenc pápának a fogamzástáplálásra, a homoszexualitásra és az elváltak áldozására vonatkozó kérdőíves egyházi közvéleménykutatása), valamint a helyi kulturális sajátosságok nagyobb figyelembevételében rejlik.

Ferenc pápa újszerűnek mondható magatartása, hogy világosan megkülönbözteti az Egyház és a Vatikán (mint politikai entitás) irányítását. Ez utóbbi ügyeinek (pl. bank, vagyonekezelés) rendbetételére szakértői bizottságokat hozott létre. Azonban kétség nem fér ahhoz, hogy elsődleges szívügye maga az Egyház. Életet akar lehelni bele, és hitelessé kívánja tenni. Ennek természetesen az a feltétele, hogy maguk az egyháziak is osszák a pápa koncepcióját, és vízióját. A megfelelő helyekre olyan megfelelő emberek kelljenek, akik véghezviszik az átgondolt rendszerátalakítás(ok) lassú folyamatát.

„Időt kell hagyni az időnek” (F. Mitterrand, francia elnök). Ez az, amit a botrányokra éhes, és az abból élő média nem igazán kedvel. Mert időbe telik, amíg a katolikus egyház hatalmas gépezete megmozdul, és lendületbe jön. Arról nem is beszélve, hogy ehhez a fékező erőket is le kell győzni. Hiszen nem mindenki osztja Ferenc pápa koncepcióját, és sokan ellenérdekeltek a körvonalazódó változásokban. Mindez egy ekkora tömegű, még mindig feudalisztikus vonásokat viselő, rendkívüli mértékben hierarchizált és bürokratikus rendszerben teljesen természetes.

Ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül, hogy nagyon hosszú, göröngyös és buktatókkal telített az út a

centrumtól a perifériákig. Ez utóbbiak sokszínűek. A nagyon konzervatív, az Opus Dei által meghatározott egyházi vezetésű helyi egyházak (mint pl. a magyarországi) minden bizonnyal a lehető legtovább kívánnak, csigalassúsággal mozdulnak, és mindent megszűnnek, ami a centruból érkezik. Sőt. Lesznek olyanok is – bizonyára nem kevesen –, akik majd megpróbálnak keresztbe tenni.

Azt azonban látni kell, hogy az egyházban meglévő centrum – perifériák közötti, illetve lokális törésvonalak nem újdonságok; azok mindig is léteztek. Ferenc pápával a hangsúlyok és az irányvonalak rendeződnek át. Úgy tűnik, hogy az egyház felhagy a modernitás kárhözátásával, és a modern világgal való szembehelyezkedéssel. Inkább tudomásul venni látszik azt, és megpróbálja megkeresni benne a helyét. Ahogy az őskeresztények is figyelmet fordítottak mindazokra (szegényekre, özvegyekre, árvákra), akiket a korabeli görög-római társadalom az út szélén hagyott, úgy Ferenc pápa is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a mai egyháznak is figyelnie kell a neoliborális (vad)kapitalizmus számkivetettjeire és kisemmizettjeire; azokra, akik nem érnek semmit, mert nincs semmijük!

„Lassú víz, partot mos”! Ferenc pápa tulajdonképpen egy folyamat megalapozásán dolgozik. Nem törekszik látványosságra, ellenben az egyházban meghonosítani látszik az átláthatóságot és a nyilvánosságot. Mindebben kétséget kizáróan segítségére van, hogy maga mögött tudhat egy olyan sokoldalú, felkészült, strukturált, és hozzá mindig mindenben hű „hadigépezetet”, mint a jezsuita rend. A világ különböző részein (pl. Montréal, Kolumbia, Venezuela) a jezsuiták elől járnak a szegénység strukturális okainak feltárásában, és a társadalmi igazságosságért folytatott küzdelemben. Ez a rend talán a katolikus egyház egyik legfejlesztetlenebb formációja. Az ellenreformáció óta hatalmas változásokon ment keresztül, jóllehet már a modernitás kezdetén (XVII. század) is sokrétű arcát mutatta. Ebbe pl. belefért mind a dél-amerikai bennszülöttek jogainak védelme, mind pedig a kínai kultúra tisztelete.

„Akinek van füle a hallásra” (Mk 4,9) az mindenképpen érzékeli, hogy új, a megújulás valódi szelei kezdtek fújni a Vatikánban!

2014/06/10

